

ภาคผนวก

- ① **สถานการณ์การพัฒนาและทิศทางการปรับตัวของประเทศ**
 - ② **การบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน**
 - ③ **การบริหารจัดการทุนทางเศรษฐกิจเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน**
 - ④ **การบริหารจัดการทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน**
-
-

ภาคผนวก ②

**การบริหารจัดการทุนทางสังคม
เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน**

ภาคผนวก ②

การบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

1 บทนำ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้จัดทำแนวทางการเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) โดยเริ่มจากการรับฟังความคิดเห็นประชาชน 108 หมู่บ้านทั่วทุกภาคของประเทศ แล้วนำความคิดเห็นดังกล่าวมาประกอบการยกร่างกรอบยุทธศาสตร์โดยเชื่อมโยงกับแผนบริหารราชการแผ่นดิน (พ.ศ. 2548 – 2551) ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อม ซึ่งพิจารณาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัด ที่จะมีความกระทบต่อการเสริมสร้างทุนทางสังคม แล้วกำหนดเป็นกรอบแนวทางการพัฒนาทุนทางสังคมที่มีบทบาทภาคีการพัฒนาในการเสริมสร้างและต่อยอดทุนทางสังคม ซึ่งได้ผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นำไประดมความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนในสังคมทั้ง 4 ภาค และจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเฉพาะกลุ่ม (Focus Group) ณ จังหวัดอยุธยา เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะเพิ่มเติมก่อนปรับปรุงกรอบแนวทางฯ รวมทั้งบทบาทของภาคีการพัฒนาต่างๆที่จะขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ให้เกิดผลในทางปฏิบัติ เอกสารฉบับนี้ได้ประมวลความคิดเห็นและข้อเสนอจากการระดมความคิดเห็นในช่วงที่ผ่านมาเพื่อนำเสนอต่อที่ประชุมในการระดมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมอีกครั้งก่อนจัดทำเป็นร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ต่อไป

2 ความหมายและองค์ประกอบทุนทางสังคม

สศช. ได้สังเคราะห์ความรู้และความคิดเรื่องทุนทางสังคมจากแหล่งความรู้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ประกอบกับการระดมข้อคิดเห็นจากเวทีต่างๆ จึงได้ประมวลสรุปความหมายและองค์ประกอบของทุนทางสังคมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย ดังนี้

“ทุนทางสังคม” เกิดจาก การรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ บนฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ สายใยความผูกพัน และวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทยผ่านระบบความสัมพันธ์ในองค์ประกอบหลัก ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ ซึ่งจะเกิดเป็นพลังในชุมชนและสังคม

องค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้าน มีบทบาทและยึดโยงให้เกิดทุนทางสังคม ดังนี้

2.1 คน มีบทบาทหลักในการพัฒนาประเทศ ที่ต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติทั้ง **ด้านสุขภาพ** ที่มุ่งให้คนมีร่างกายแข็งแรงสามารถดูแลตนเองได้ **ด้านจิตใจ** ให้เป็นคนที่มีจิตใจดี มีน้ำใจ เอื้ออาทร เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม มีวินัย ซื่อสัตย์ มีความเสียสละ มีจิตสำนึกสาธารณะ และรักชาติ ฯลฯ และ **ด้านสติปัญญา** ให้มีศักยภาพและมีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองและเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มอย่างต่อเนื่องจนมีนิสัยใฝ่รู้ไปตลอดชีวิตและพร้อมปรับตัวให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก รวมทั้งมีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพที่สนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เมื่อมารวมตัวร่วมคิด ร่วมทำในกิจกรรมต่างๆ นำความรู้ที่ตนเองมีอยู่มาแลกเปลี่ยน เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและก่อให้เกิดประโยชน์ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

2.2 สถาบัน มีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชน/สังคมทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยมีสถาบันหลัก อาทิ **สถาบันครอบครัว** เป็นสถาบันพื้นฐานในสังคมที่หล่อหลอมคนตั้งแต่แรกเกิด เป็นแหล่งบ่มเพาะ ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม รวมทั้งจิตสำนึกรู้จักผิดชอบชั่วดี รู้จักทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม **สถาบันศาสนา** เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคม กล่อมเกลาจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณความดี สถาบันศาสนาที่มีความเข้มแข็งจะสร้างศรัทธาให้แก่คนในสังคมและเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข **สถาบันการเมืองการปกครอง** ทำหน้าที่กำกับ ดูแลให้สังคมอยู่ในระเบียบแบบแผนและให้คนในสังคมปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดร่วมกัน **สถาบันการศึกษา** เป็นแหล่งสร้างความรู้ทางวิชาการควบคู่กับการพัฒนาให้เกิดคุณธรรม จริยธรรมแก่คนในสังคมโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน **ภาคธุรกิจเอกชน** ซึ่งมีความพร้อมทางด้านการบริหารจัดการ บุคลากร ทรัพยากร และเครือข่าย เมื่อประกอบกับการใช้หลักบรรษัทภิบาลในการดำเนินธุรกิจหรือดำเนินธุรกิจที่มีกิจกรรมสร้างสรรค์สังคมแล้วจะเป็นทุนทางสังคมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมหาศาล และ **สื่อ** เป็นสถาบันที่สามารถชี้แนะและมีอิทธิพลสูงต่อพฤติกรรม ค่านิยมของคนในสังคมในวงกว้าง

2.3 วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่ เป็นในรูปของความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณีที่ดีงาม ค่านิยม ความเป็นไทย นอกจากนี้ ยังมีในรูปของแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ฯลฯ วัฒนธรรมเป็นตัวยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเอง เกิดความหวงแหน ภูมิใจที่จะรักษาอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนาและต่อยอดเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศ

2.4 องค์กรความรู้ ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ โดย **ภูมิปัญญาท้องถิ่น** เป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นฐานคิดและหลักเกณฑ์การกำหนดคุณค่าและจริยธรรมที่มีการสั่งสมสืบทอดกันมายาวนานจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง จากอดีตถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ และสร้างสมดุลในการอยู่ร่วมกันของคนและธรรมชาติอย่างเกื้อกูลกัน **ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่** สามารถนำมาใช้ในทางปฏิบัติได้ มีความหลากหลาย ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อตอบสนองเป้าหมายหรือความต้องการของชุมชนได้ เช่น ความต้องการของตลาด การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้อย่างเหมาะสม เป็นต้น

องค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้าน นับว่าเป็นสินทรัพย์ที่สำคัญของสังคมไทย เมื่อใช้ผสมผสานกันบนพื้นฐานของความไว้วางใจและระบบความสัมพันธ์จะก่อให้เกิดเป็นทุนทางสังคม ดังนั้น ทุนทางสังคมจึงเกิดจากการสั่งสม ปรับเปลี่ยน ต่อยอด พัฒนาและสร้างขึ้นใหม่อยู่ตลอดเวลา ขณะเดียวกัน ทุนทางสังคมสามารถลดน้อยลงหรือหมดสิ้นไปหากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำสลายลง

3

ความเชื่อมโยงทุนทางสังคมกับทุนเศรษฐกิจและทุนทรัพยากรธรรมชาติ

ผลการวิเคราะห์สถานภาพทุนทางสังคม ที่มีทั้งจุดแข็งและจุดอ่อน สามารถนำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของทุนทางสังคมเพื่อปรับสมดุลการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยทุนทางสังคมเป็นปัจจัยหลักหรือตัวนำในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไปสู่ความสมดุลอย่างยั่งยืน ดังนี้

3.1 ทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

การพัฒนาเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนและนำไปสู่การสร้างสมดุลของการพัฒนาประเทศ จะต้องเป็นเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกันระหว่างเศรษฐกิจระดับชุมชนจนถึงเศรษฐกิจระดับมหภาค โดยทุนทางสังคมมีส่วนสำคัญในการหนุนเสริมทุนทางเศรษฐกิจเพื่อไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ต้องการ ดังนี้

(1) **การพัฒนาคุณภาพคนให้มีความรู้คู่คุณธรรมเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจ** เนื่องจากคนเป็นทุนที่สำคัญที่สุดหรือเป็นปัจจัยหลักที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนและได้รับผลกระทบจากการพัฒนา โดยการพัฒนาคนให้มีคุณภาพทั้งด้านความรู้ ทักษะ และสมรรถนะตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน โดยเฉพาะความรู้ด้านการคิด วิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ รวมทั้งด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อรองรับเทคโนโลยีและวิทยาการใหม่ๆ ตลอดจนการส่งเสริมด้านการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างความรู้ใหม่ ส่งผลต่อการเพิ่มผลิตภาพของกำลังแรงงาน ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการเพิ่มผลผลิตทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ และส่งผลดีต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ การพัฒนาทางด้านจิตใจ ให้เป็นคนมีวินัย มีความรักและมุ่งประโยชน์ขององค์กร มุ่งมั่นทำงาน และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นจะหนุนเสริมประสิทธิภาพในการผลิต ลดความขัดแย้งภายในองค์กร นำไปสู่ความมั่นคงขององค์กรในระยะยาว ขณะเดียวกัน **การสร้างจิตสำนึกและพฤติกรรมที่เหมาะสม**ให้กับคนไทยจะมีส่วนลดค่าใช้จ่ายในการแก้ปัญหาสังคมได้อย่างมากและส่งผลเชิงบวกต่อเศรษฐกิจในภาพรวม เช่น ปัญหาอาชญากรรม ที่แต่ละปีรัฐต้องจัดสรรงบประมาณเพื่อการป้องกันและปราบปรามเป็นจำนวนมาก ในปี 2548 งบประมาณรายจ่ายในแผนงานป้องกันและควบคุมอาชญากรรมมีจำนวนสูงถึง 36,698 ล้านบาท ปัญหาอุบัติเหตุจราจรที่สาเหตุหนึ่งเกิดจากคนไม่เคารพกฎระเบียบสร้างความสูญเสียให้แก่ชีวิตและทรัพย์สิน ในปี 2547 มูลค่าทรัพย์สินที่เสียหายจากอุบัติเหตุจราจรทางบกสูงถึง 1,990 ล้านบาท เป็นต้น

(2) **การใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าและบริการ และสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การพัฒนาให้สถาบันทางสังคมมีบทบาทเป็นทุนทางสังคม**จะเกิดประโยชน์อย่างมาก อาทิ ธุรกิจที่เป็นบรรษัทภิบาล มีการบริหารจัดการธุรกิจที่เป็นธรรม โปร่งใส ผู้มีอำนาจบริหารและอำนาจในการตัดสินใจมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และผลของการกระทำของตนต่อผู้มีส่วนได้เสียเป็นเครื่องมือตรวจสอบการทำงานขององค์กรให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ เช่น การดูแลพนักงานของบริษัทให้มีความมั่นคงทั้งในเรื่องสวัสดิการและการพัฒนาตนเอง เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพ ลดข้อขัดแย้งภายในบริษัท เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้กับธุรกิจ เนื่องจากเกิดรูปแบบกิจการที่ได้มาตรฐานสากล

อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกในหลายประเทศได้กำหนดมาตรฐานเรื่องบรรษัทภิบาล เช่น มาตรฐานแรงงาน มาตรฐานเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมไว้ชัดเจนในเงื่อนไขการเจรจาการค้าระหว่างประเทศ

(3) การนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเสริมสร้างการค้าและการผลิตสินค้าและบริการเพื่อสร้างคุณค่าเพิ่มและเกื้อหนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยผสมผสานไว้ในการผลิตที่สอดคล้องกับความต้องการทั้งในและนอกประเทศ ขณะที่เกิดกระแสมโนมวัฒนธรรมตะวันออก ทำให้มีการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและระดับชาติเชื่อมโยงสู่สากล อาทิ ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยทั้งการนวดและสปาที่ใช้สมุนไพรไทย นอกจากนี้ การใช้คุณลักษณะที่ดีเป็นเอกลักษณ์ไทย เช่น การยิ้มแย้มแจ่มใส ความเอื้ออาทร ความมีน้ำใจ ไมตรี ซึ่งเป็นหัวใจของการบริการและถือเป็นสมรรถนะ/ค่านิยมร่วมของประเทศ สามารถใช้เชื่อมโยงกับธุรกิจบริการโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านสุขภาพ การโรงแรม ท่องเที่ยว ภัตตาคาร และเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการตัดสินใจของนักลงทุนต่างชาติที่เข้ามาลงทุนในประเทศไทย รวมทั้งนำมาใช้ในการเจรจาต่อรองทางการค้าในเวทีระหว่างประเทศ

3.2 ทูทางสังคมกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ร่อยหรออย่างรวดเร็ว เพราะมีการใช้อย่างฟุ่มเฟือย และถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง การอนุรักษ์ ฟื้นฟู ให้คงอยู่ต่อไปต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน การใช้ทูทางสังคมเพื่อการพัฒนาหรือบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นฐานการพัฒนาที่มั่นคงและให้คนรุ่นหลังสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน จึงเป็นเรื่องสำคัญที่นำมาพิจารณาได้ดังนี้

(1) วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมและภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถนำมาใช้ในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นการใช่วิธีพื้นบ้านที่สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติและวิถีชีวิตในท้องถิ่นมาดูแลรักษาให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาพเดิมหรือสมบูรณ์ขึ้น เช่น การทำฝายแม้ว สืบชะตาลำน้ำ การเคารพผีปอบตา ขณะเดียวกันก็เป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาดั้งเดิมให้สืบทอดต่อไป และสามารถนำความรู้สมัยใหม่มาผสมผสานเพื่อให้การอนุรักษ์ ฟื้นฟูทำได้ถูกต้องตามหลักวิชาการสมัยใหม่อย่างสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและสภาพธรรมชาติ

(2) จิตสำนึกสาธารณะและการรวมกลุ่มของคนในชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีความหลากหลายให้เป็นฐานการพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืน การดำรงชีวิตของคนในชนบทและธรรมชาติต่างพึ่งพาซึ่งกันและกันมายาวนาน นอกจากนี้ ระบบคุณค่าและการมีจิตสำนึกที่ดีก่อให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า จึงเกิดการรวมตัวกันที่จะร่วมคิด ร่วมดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับชุมชนให้อยู่ในสภาพอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งอาหาร แหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้เชิงธรรมชาติที่สำคัญของประเทศ รวมทั้งรักษาระบบนิเวศน์ เพื่อให้คนสามารถดำรงชีวิตหรืออยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเกื้อกูล ซึ่งมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการลดผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต ลดความขัดแย้งจากการแย่งชิงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งยังช่วยคืนสมดุลทางทรัพยากรธรรมชาติให้กับสังคมและระบบนิเวศน์ของประเทศ

(3) **สถาบันทางสังคมต่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** โดยเฉพาะภาคธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนที่มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การอนุรักษ์รักษาสิ่งแวดล้อม การปลูกป่า การมีกระบวนการผลิตสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งนำประเด็นผลกระทบของกระบวนการผลิตที่มีต่อสิ่งแวดล้อมมาเป็นเงื่อนไขสำคัญทางการค้า จึงทำให้การรับผิดชอบต่อสังคมเป็นหน้าที่ของธุรกิจเอกชนที่ต้องปฏิบัติอย่างจริงจัง ส่วนสถาบันชุมชนและสถาบันศาสนาก็มีบทบาทเช่นกันในการดูแลและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนหลายแห่งปลูกป่าเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ ขณะเดียวกันมีวัดจำนวนมากที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงธรรมชาติ เช่น การปลูกป่าในพื้นที่ของวัดและใช้เป็นที่ปฏิบัติธรรมสำหรับผู้มีจิตใจใฝ่ธรรมะ และเป็นแหล่งบ่มเพาะจิตสำนึกและพฤติกรรม รวมทั้งสร้างความตระหนักในการดูแลอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.3 ทูทางสังคมกับการพัฒนาสังคม

การพัฒนาประเทศแบบทุนนิยมและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกประเทศ ส่งผลกระทบต่อสังคมไทย โดยทำให้คุณค่าทางสังคมที่ดั่งงามลดน้อยลง เกิดความเสื่อมถอยทางวัฒนธรรม มีการดำรงชีวิตบนพื้นฐานที่ขาดความพอเหมาะพอควร ตลอดจนสถาบันครอบครัวมีแนวโน้มอ่อนแอลง ดังนั้น ทูทางสังคมของไทยทั้งที่เป็นคุณลักษณะของคนไทย เช่น ความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ระบบความสัมพันธ์อันดีเครือญาติ ระบบคุณค่าที่ดั่งงาม วัฒนธรรม รวมทั้งบทบาทของสถาบันทางสังคมต่างๆ เป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย และเป็นเครื่องมือในการสร้างภูมิคุ้มกัน รวมทั้งเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับทุนสังคม ดังนี้

(1) **การใช้คุณค่าที่ดีในสังคมไทยบรรเทาปัญหาสังคมและสร้างภูมิคุ้มกันให้กับคนและสังคมไทย** ปัจจุบันคนไทยมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนใน **การใช้ชีวิต** ที่มุ่งสู่ความสุขแบบฉาบฉวย มีความว่าเหว่ ขาดที่พึงทางใจ ส่งผลให้หันไปใช้ยาเสพติดเป็นทางออก ขณะที่ **การบริโภค** เน้นวัตถุนิยม เลียนแบบวัฒนธรรมต่างชาติ เกิดการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย มัวเมาในอบายมุข ทำให้เกิดปัญหาอาชญากรรมและความรุนแรงรูปแบบต่างๆ ส่วนใน **เรื่องเพศ** ก็นิยมมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร นำไปสู่การตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ และการเบี่ยงเบนทางเพศที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวี ดังนั้น การพัฒนาคนทั้งด้านจิตใจ ความรู้ให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและกระแสโลกาภิวัตน์ รวมทั้งการถ่ายทอด สืบสานวัฒนธรรมที่ดั่งงาม โดยการใช้สัมพันธภาพของคนทุกเพศและวัย โดยเฉพาะในระดับครอบครัวเป็นแนวทางหลักที่จะสามารถเสริมสร้างความอบอุ่น ความเอื้ออาทร ความรักที่มีต่อกันและกัน จึงเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับคนไทย อีกทั้งยังช่วยลดความรุนแรงและบรรเทาปัญหาสังคมลงได้เป็นอย่างดี

(2) **การเปิดกว้างและยอมรับซึ่งกันและกันมีส่วนในการลดความขัดแย้งในสังคมส่งผลให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งประชาธิปไตย มีความสมานฉันท์ และมีความสงบสุข** การยอมรับความแตกต่างของวัฒนธรรมที่หลากหลายในสังคมไทย ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นทูทางสังคมที่เสริมสร้างให้คนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ สามารถประสาน/ประนีประนอมความคิดเห็นที่แตกต่างให้เกิดฉันทานุมัติและนำไปปฏิบัติ ขณะเดียวกัน การกำหนดกติกาของการอยู่ร่วมกันซึ่งเป็นที่ยอมรับมีการยึดถือและปฏิบัติมายาวนานจนกลายเป็นวัฒนธรรมในชุมชนเป็นการป้องกันความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้น เช่น การเสียผีของชาวเขาเผ่าต่างๆ และฮีทสิบ

สองครองสิบสี่ เป็นต้น มีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างและเพิ่มประสิทธิภาพของทุนทางสังคมในเรื่อง การเคารพสิทธิเสรีภาพ การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนส่งผลให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งประชาธิปไตย มีความสมานฉันท์ และมีความสุข

(3) ทุนทางสังคมเสริมสร้างให้ชุมชนสามารถพัฒนาตนเองให้เข้มแข็งได้ สภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันทำให้บางชุมชนต้องพึ่งพาการสนับสนุนจากภายนอกมาก เพราะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นแบบต่างคนต่างอยู่ มีการพึ่งพาอาศัยกันน้อย แต่ระบบคุณค่าและ วัฒนธรรมที่ดีที่เป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทยในชุมชนที่มีผู้นำ/แกนนำทางความคิด ปราชญ์ ผู้นำ ศาสนาที่มีบทบาทในการถ่ายทอดประสบการณ์ ช่วยชี้แนะ และพัฒนาสังคม มีระบบความสัมพันธ์ที่ดี ต่อกัน มีความผูกพัน มีลักษณะการทำมาหากินที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและระบบนิเวศน์ สามารถสร้างธุรกิจภายในชุมชนโดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เกิดการจัดตั้ง กลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนที่อยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจ และเชื่อใจ และสามารถเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ ภายนอกชุมชนได้ เกิดความเข้มแข็งและสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับชุมชนอื่น มีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกัน และที่สำคัญยังเป็นฐานค้ำจุนและเป็นโครงข่ายการคุ้มครองคนให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และยั่งยืน

โดยสรุป ทุนทางสังคมมีความเชื่อมโยงกับทุนทางเศรษฐกิจและทรัพยากรธรรมชาติ สามารถเอื้อประโยชน์ต่อกัน โดยการพัฒนาคุณภาพคนทางด้านความรู้และจิตใจ การใช้คุณค่าและ เอกลักษณ์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดีงามจะช่วยเสริมประสิทธิภาพในการผลิต การค้า และ บริการและสร้างความมั่นคงให้กับองค์กรในระยะยาว การใช้วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมและ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การรวมกลุ่มของคนในชุมชนโดยตระหนักถึงความสำคัญและใช้ประโยชน์จาก ธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า รวมทั้งสถาบันทางสังคมต่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะภาคธุรกิจเอกชนที่มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วย อนุรักษ์ ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืน และที่สำคัญทุนทางสังคมที่มี อยู่ในสังคมไทย คุณค่าที่ดี การเปิดกว้างและยอมรับซึ่งกันและกันเป็นปัจจัยที่ทำให้สังคมไทยดำรง อยู่ บรรเทาหรือขจัดปัญหา/ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม รวมทั้งสังคมไทยจะสามารถพัฒนาให้ เข้มแข็งได้ด้วยพลังของทุนทางสังคม

4

การวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมทุนทางสังคม

4.1 การวิเคราะห์สภาวะแวดล้อม เป็นการประเมินสถานการณ์ในปัจจุบันโดยการ วิเคราะห์ทั้งในด้านจุดแข็ง จุดอ่อน ของทุนทางสังคมจากองค์ประกอบทั้ง 4 ประการดังกล่าว ประกอบ กับโอกาสและภัยคุกคามจากภายนอกที่มีผลกระทบต่อเสริมสร้างทุนทางสังคมไทย

(1) จุดแข็ง ทุนทางสังคมมีจุดแข็งที่ใช้สนับสนุนการพัฒนาประเทศ ดังนี้

1) ผู้นำชุมชน/ปราชญ์กระจายอยู่ทุกพื้นที่ และเป็นแกนการพัฒนา ประเทศไทยมีผู้นำทางความคิดที่เป็นผู้นำชุมชน รวมทั้งปราชญ์ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในสาขา ต่างๆ กระจายอยู่ทุกพื้นที่ บุคคลเหล่านี้ล้วนมีจิตสำนึกในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม และมีบทบาท สำคัญอย่างยิ่งในการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นใหม่ รักษาคุณค่าของวัฒนธรรมไทย ตลอดจนเป็น แกนหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับชุมชนและ

ระดับประเทศ บุคคลที่เป็นผู้รู้ ปรากฏชาวบ้าน และผู้ที่มีความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเกือบ 1.7 ล้านคน อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุดจำนวน 987,513 คน รองลงมาเป็นภาคเหนือ ภาคกลางและภาคใต้ จำนวน 383,729 174,537 และ 131,892 คน ตามลำดับ

2) ครอบครัวและระบบเครือญาติเป็นที่พึ่งหลักของคนและสังคมยามเผชิญวิกฤต ครอบครัวและระบบเครือญาติ มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการปลูกฝัง สร้างและพัฒนา ศักยภาพคนในทุกมิติทั้งในเรื่องคุณภาพและคุณธรรม รวมทั้งบ่มเพาะให้คนใช้ชีวิตอยู่ในสังคมบนพื้นฐานของการพึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือเกื้อกูล มีความผูกพัน เห็นอกเห็นใจกันเมื่อต้องเผชิญกับภาวะวิกฤตหรือปัญหาต่างๆ ไม่ทอดทิ้งกันยามลำบาก สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นมิติสำคัญของทุนทางสังคมที่สั่งสมมาหลายชั่วอายุคน เป็นระบบความสัมพันธ์ของคนไทยที่เป็นวัฒนธรรมอันโดดเด่นและเป็นรากฐานในการสร้างความเข้มแข็งให้สังคมไทย ดังจะเห็นได้ชัดเจนในช่วงที่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 พบว่า สังคมไทยไม่ได้ล่มสลายไปมากเท่าที่คิดและสามารถฟื้นตัวขึ้นมาได้อย่างรวดเร็ว เมื่อเปรียบเทียบกับหลายประเทศที่เผชิญกับสถานการณ์เดียวกัน ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่ประเทศไทยมีทุนทางสังคมที่เกิดจากสายใยความผูกพันระหว่างครอบครัวและชุมชนที่แน่นแฟ้น จึงเป็นดาข่ายนิรภัยทางสังคม (Social Safety Nets) ผู้ได้รับผลกระทบจากวิกฤตได้รับความช่วยเหลือเกื้อกูลสามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างไม่ยากลำบากนัก

3) วัฒนธรรมไทยมีความหลากหลาย โดดเด่นในแต่ละพื้นที่ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของตน ประเทศไทยมีกลุ่มคนตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน มีวิถีการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมายาวนาน เกิดเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่เป็นเอกลักษณ์ บ่งบอกความเป็นตัวตนที่ถูกถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนรุ่นต่อไป เป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ นอกจากนี้ คนไทยยังเป็นคนที่มีความละเอียดอ่อน อยู่ในนิสัย ซึ่งได้สะท้อนออกมาในรูปของศิลปะที่มีความประณีต ละเอียดอ่อน เป็นจุดเด่นที่สามารถนำมาเผยแพร่สู่สากลได้

4) ภูมิปัญญาไทยมีการสั่งสม สืบทอดและรักษาไว้อย่างรู้คุณค่า ในแต่ละท้องถิ่นมีการใช้ภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้สั่งสอน ถ่ายทอดมาให้เกิดประโยชน์ทั้งในระดับครัวเรือน และชุมชน โดยนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพ การดูแลสุขภาพกายกรรมชาติและการรักษาสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้มีลักษณะเฉพาะที่เหมาะสมกับพื้นที่และวิถีชีวิต ทำให้คนอยู่กับธรรมชาติได้อย่างพึ่งพาและเกื้อกูลกัน

5) สังคมไทยยอมรับความแตกต่างทางเชื้อชาติและศาสนา การที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธและมีนิสัยเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยไม่มีการแบ่งแยก ทำให้ผู้ที่มีเชื้อชาติและศาสนาที่แตกต่างสามารถเข้ามาตั้งถิ่นฐานและใช้ชีวิตร่วมกันได้อย่างผาสุก จึงเป็นประเทศที่ดึงดูดให้ต่างชาติเข้ามาลงทุน ท่องเที่ยว และพักอาศัยอย่างต่อเนื่อง

(6) สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจ ของคนในชาติมายาวนาน เป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนในสังคม โดยเฉพาะในเรื่องความพอเพียง ความเพียร ความรู้รักสามัคคี และแนวทางการพัฒนาพื้นที่ที่เน้นความเข้าถึง เข้าใจ และร่วมกันพัฒนา เป็นผลให้คนไทยต่างน้อมรับพระราชดำรัสไปใช้ในการแก้ไขและลดผลกระทบอันเกิดจากวิกฤตการณ์ต่างๆ

(2) จุดอ่อน ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาและควรได้รับการแก้ไข ได้แก่

1) **คุณธรรมและจริยธรรมของคนไทยลดลง** แม้ว่าศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ แต่การปฏิบัติตามหลักศาสนาได้ถูกละเลย โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและวัยรุ่นที่มีแนวโน้มห่างเหินการปฏิบัติศาสนกิจ วัยรุ่นร้อยละ 45 ไม่เคยไปทำบุญตักบาตร และร้อยละ 65 ไม่เคยไปวัดฟังธรรมเลยในรอบ 1 เดือน¹ **ขณะที่สถาบันการศึกษายังหล่อหลอมเด็กและเยาวชนให้เป็นคนดีของสังคมได้ไม่เท่าทันการเปลี่ยนแปลง** ครูจำนวนมากให้ความสำคัญกับความก้าวหน้าในวิชาชีพมากกว่าการทำหน้าที่กล่อมเกลาคเด็กและเยาวชนให้มีความพร้อมทั้งด้านสติปัญญา คุณธรรมและจริยธรรมที่เหมาะสมกับช่วงวัย ประกอบกับการเรียนการสอนเป็นไปตามค่านิยมในสังคมที่ให้ความสำคัญกับประกาศนียบัตรหรือปริญญา นอกจากนี้ คนไทยบางส่วนยังขาดคุณธรรมและจริยธรรมทั้งในการดำเนินชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ เกิดการนอกใจ การติดบอขาย การทำแท้ง การทุจริตคอร์รัปชันซึ่งเป็นปัญหาสังคมที่ต้องเร่งแก้ไข

2) **คนไทยมีพฤติกรรมสุ่มเสี่ยงที่นำไปสู่การเจ็บป่วยจากโรคที่ป้องกันได้** เนื่องจากค่านิยมการเลียนแบบพฤติกรรมการบริโภคและการใช้ชีวิตบนความประมาท ทำให้ต้องเผชิญกับภาวะการเจ็บป่วยสูงด้วยโรคที่ป้องกันได้ เช่น โรคหัวใจที่มีอัตราการเจ็บป่วยสูงเป็นอันดับหนึ่ง ประมาณ 451.45 ต่อประชากรแสนคนในปี 2546 และเพิ่มขึ้นเป็น 503.10 ต่อประชากรแสนคนในปี 2547 รองลงมา คือ โรคความดันโลหิตสูงและเบาหวาน ตามลำดับ และพบว่าปัจจุบันผู้ชายไทยมีอายุสั้นกว่าที่ควรจะเป็นเฉลี่ยถึงคนละ 19 ปี ในขณะที่ผู้หญิงไทยมีอายุสั้นกว่าที่ควรเฉลี่ยคนละ 15 ปี ซึ่งสาเหตุการเสียชีวิตส่วนใหญ่มาจากปัญหาด้านพฤติกรรม เช่น การสูบบุหรี่ การดื่มสุรา อุบัติเหตุ การมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่เหมาะสม ฯลฯ

3) **การเตรียมกำลังคนเพื่อเข้าสู่สังคมฐานความรู้ยังไม่เพียงพอทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ** จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไปเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จาก 7.8 ปี ในปี 2546 เป็น 8.5 ปี ในปี 2548 แต่ยังไม่ถึงระดับการศึกษาภาคบังคับและนับว่าต่ำกว่าประเทศเพื่อนบ้านในแถบเอเชีย เช่น ญี่ปุ่น เกาหลี และสิงคโปร์ที่ประชากรมีการศึกษาเฉลี่ยประมาณ 10-12 ปี นอกจากนี้ คุณภาพการเรียนในวิชาหลักยังต้องเร่งยกระดับ เช่น วิชาคณิตศาสตร์ ชั้น ม.3 และชั้น ม.6 มีนักเรียนผ่านเกณฑ์ประเมินในระดับพอใช้และดีร้อยละ 45 และร้อยละ 43 ตามลำดับ² ส่วนวิชาภาษาอังกฤษ จากผลการประเมินด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาอังกฤษ (GAT) ในปีการศึกษา 2547 ของนักเรียนชั้น ป.6 ม.3 และ ม.6 พบว่า มีคะแนนผลสัมฤทธิ์อยู่ในระดับต่ำ กล่าวคือ มีคะแนนเฉลี่ย 14.94 12.91 และ 16.23 ตามลำดับ จากคะแนนเต็ม 40 คะแนน

ในขณะเดียวกัน การผลิตกำลังคนระดับกลางขาดแคลนทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ แม้จะมีมาตรการเร่งยกระดับการศึกษาของแรงงานให้สูงขึ้นโดยส่งเสริมการเรียนในสถานประกอบการและการศึกษานอกระบบโรงเรียน แต่แรงงานไทยที่จบการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษาเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยจากร้อยละ 38.0 ในปี 2546 เป็นร้อยละ 39.8 ในปี 2548 ส่วนกำลังคนด้านวิชาชีพและด้านวิทยาศาสตร์ยังมีสัดส่วนที่ไม่เหมาะสม ภาคอุตสาหกรรมมีกำลังคนระดับกลางและระดับสูงน้อยกว่าร้อยละ 20 และมีกำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ทำงานด้านการออกแบบและการวิจัยและพัฒนาไม่ถึงร้อยละ 2 อัตรานักวิจัยของไทยต่ำกว่าประเทศในแถบ

¹ การสำรวจของกระทรวงวัฒนธรรมร่วมกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² ผลการประเมินคุณภาพการศึกษาระดับชาติด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (GAT) ของนักเรียนชั้น ม.3 และ ม.6 ปี 2546

เอเชียคือมีอัตราเพียง 0.33 ต่อประชากรพันคน ขณะที่มาเลเซีย เกาหลีและญี่ปุ่นมีอัตรานักวิจัยสูงถึง 0.43 2.9 และ 7.07 ต่อประชากรพันคน ส่งผลต่อการพัฒนาผลิตภาพแรงงานระดับสูงและการพัฒนานวัตกรรม

4) สถาบันครอบครัวมีแนวโน้มอ่อนแอลง ในปัจจุบันขนาดและรูปแบบของครัวเรือนไทยเปลี่ยนไป มีขนาดเล็กลง จากครัวเรือนละ 5 คน เหลือประมาณ 3.5 คน และมีความเปราะบางยิ่งขึ้น มีการอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียน การหย่าร้างอยู่ในระดับค่อนข้างสูงอย่างต่อเนื่อง จาก 4.5 คู่ต่อพันครัวเรือนในปี 2546 เป็น 5.0 คู่ต่อพันครัวเรือนในปี 2548 สภาพเศรษฐกิจมีส่วนสำคัญในการบั่นทอนความเข้มแข็งของครอบครัว สัมพันธภาพในครอบครัวลดลง ขาดการดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ละเลยการอบรม ปลูกฝัง จริยธรรม คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม เกิดการกระทำรุนแรงภายในครอบครัวมากขึ้นทั้งทางร่างกาย จิตใจ และทางเพศ โดยเฉพาะต่อเด็กและผู้หญิง รวมทั้งผู้สูงอายุจำนวนมากถูกทิ้งให้อยู่ตามลำพังหรือต้องรับภาระเลี้ยงดูเด็ก พบว่าเด็กชนบทถึงร้อยละ 30 ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่หรือพ่อแม่แยกทางกัน นอกจากนี้ การที่สถาบันครอบครัวอ่อนแอส่งผลกระทบต่อการใช้บทบาทร่วมกับสถาบันการศึกษาและสถาบันศาสนาในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ทำให้เป็นข้อจำกัดที่จะพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

5) สถาบันศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนในสังคมได้น้อยลง แม้ว่าหลักคำสอนทุกศาสนามุ่งพัฒนาคนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม ประกอบกับศาสนสถานมีอยู่มากมายกว่า 3 หมื่นแห่งทั่วประเทศ แต่การใช้ประโยชน์จากศาสนสถานยังอยู่ในวงแคบและในกลุ่มผู้สูงอายุเป็นหลัก สถาบันศาสนาจึงไม่สามารถเป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน นอกจากนี้ ผู้เผยแพร่หลักธรรมคำสอนบางส่วนขาดความเข้าใจในหลักปรัชญาของศาสนาและมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม รวมทั้งวิธีการเผยแผ่ยังไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันทำให้ขาดความน่าเชื่อถือ นำไปสู่ความเสื่อมศรัทธาที่มีเพิ่มขึ้น ในขณะที่วิถีชีวิตของคนไทยต้องดิ้นรนประกอบอาชีพทำให้การประกอบกิจการทางศาสนาลดน้อยลง พบว่าพุทธศาสนิกชนร้อยละ 78.0 ไม่เคยอ่านหนังสือธรรมะ ร้อยละ 73.4 ไม่เคยรักษาศีล ร้อยละ 54.9 ไม่เคยฟังเทศน์/ดูรายการธรรมะ และร้อยละ 43.5 ไม่เคยสวดมนต์³ เป็นต้น

6) ธุรกิจเอกชนและสื่อยังมีบทบาทน้อยในการสร้างสรรค์สังคม แม้ว่าธุรกิจเอกชนจะมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือสังคมมากขึ้น แต่จำนวนองค์กรธุรกิจที่ทำประโยชน์เพื่อคืนกำไรสู่สังคมยังมีน้อยและมักเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ เป็นธุรกิจข้ามชาติที่มีความพร้อมทางการเงินและทรัพยากร มีแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมอยู่ในกระบวนการดำเนินงาน ขณะที่ธุรกิจเอกชน/องค์กรขนาดเล็กมีบทบาทน้อย เพราะมุ่งดำเนินธุรกิจเพื่อความอยู่รอด รวมทั้งการยอมรับเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมในภาคเอกชนของไทยยังไม่แพร่หลาย ส่วนสื่อยังมีบทบาทน้อยในการรายงานข่าวสารในเชิงสร้างสรรค์สังคม บางส่วนมีการรายงาน เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเป็นไปตามกระแส และบางกรณีขาดการกลั่นกรองข้อเท็จจริงหรือขาดการคำนึงถึงผลกระทบต่อสังคม นอกจากนี้สื่อบางประเภทยังชี้นำไปสู่พฤติกรรมและค่านิยมที่ขัดต่อวัฒนธรรมไทย เช่น พฤติกรรมทางเพศ พฤติกรรมการบริโภคที่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย เป็นต้น ก่อให้เกิดปัญหาสังคมที่นับวันจะทวีความรุนแรง โดยเฉพาะปัญหาทางเพศในกลุ่มเด็กและเยาวชนที่สะท้อนได้จากคดีล่วงละเมิดทางเพศเกิดขึ้นทุก

³ การสำรวจการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ปี 2548 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

2 ชั่วโมง เด็กวัยรุ่นทำคลอด 1 รายทุก 10 นาที ทารกถูกทอดทิ้งวันละ 3 คน เด็กวัยรุ่นร้อยละ 30 – 40 เสพสื่อลามก

7) วัฒนธรรมบางอย่างและระบบคุณค่าที่ดั่งงามเริ่มเสื่อมถอย เนื่องจากวัฒนธรรมไทยถูกละเลยและมีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่น้อย อาทิ การแต่งกาย การบริโภค รวมทั้งประเพณีที่ดั่งงาม เช่น การลงแขก การเอาแรงในหมู่เกษตรกร แม้ยังมีอยู่แต่ก็ลดน้อยลงมากจนแทบจะสูญหาย ประกอบกับระบบคุณค่าที่ดีของไทยที่เสื่อมถอยลง ทั้งเรื่องจิตสาธารณะ การปฏิสัมพันธ์กันในทุกระดับ ความสำนึกรักชาติ การมีวินัย มีผลกระทบต่อทุนสังคมและนำไปสู่ปัญหาสังคมต่างๆ

8) การจัดการองค์ความรู้ในระดับชุมชนยังมีน้อยและไม่เป็นระบบ ขาดการรวบรวม พัฒนา และนำไปใช้ประโยชน์ ความรู้ที่มีอยู่มักจะอยู่ในตัวคน มีการถ่ายทอดเป็นบางส่วน ประกอบกับความเชื่อในบางพื้นที่ไม่ให้มีการถ่ายทอดความรู้แก่บุคคลอื่นทำให้เกิดการสูญหาย ความรู้ที่มีการนำไปใช้ในเชิงพาณิชย์ไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย บางส่วนตกไปอยู่ในมือคนต่างชาติ แม้ว่าจะมีการสร้างความรู้ใหม่ที่เป็นผลผลิตจากการวิจัยและพัฒนาเพิ่มขึ้นก็ตาม แต่สิทธิบัตรการประดิษฐ์ของคนไทยส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาเทคโนโลยีขั้นต้น การสร้างมูลค่าเพิ่มที่เกิดจากการมีสิทธิบัตรจึงไม่สูงนัก นอกจากนี้ ยังพบว่ารูปแบบการนำองค์ความรู้มาใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ยังอยู่ในระดับต่ำเป็นอันดับที่ 30 จาก 52 ประเทศ ในขณะที่สิงคโปร์ เกาหลีและมาเลเซียอยู่ในอันดับที่ 5 10 และ 14 ตามลำดับ

(3) โอกาส ที่เกิดขึ้นและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเสริมสร้างทุนทางสังคม มีดังนี้

1) การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและความรู้อย่างกว้างขวางผ่านสื่อและเทคโนโลยี เสริมสร้างโอกาสทางการศึกษาให้คนไทย สามารถเรียนรู้ด้านต่างๆ จากแหล่งข้อมูลทั่วโลก โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึง ไม่ตกเป็นเหยื่อของผู้ฉกฉวยโอกาส/ผู้ที่เอาเปรียบ สร้างพลังทางปัญญาให้แก่คนไทย เสริมสร้างการก้าวสู่สังคมฐานความรู้ในอนาคต

2) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบบเศรษฐกิจภายใต้เงื่อนไขการค้าเสรีนานาชาติประเทศเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของตนเองในทุกมิติให้พร้อมที่จะยืนหยัดบนเวทีโลกได้อย่างมั่นคง จึงเป็นโอกาสให้ประเทศไทยมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานความรู้และการสร้างสรรค์คุณค่าโดยเชื่อมโยงเศรษฐกิจมหภาคและเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็ง พัฒนาสินค้าและบริการบนพื้นฐานวัฒนธรรมไทยที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น เช่น การนวดแผนไทย และอาหารไทย เป็นต้น นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาต่อยอดด้วยเทคโนโลยีเพื่อสร้างสรรค์คุณค่าให้ผลิตภัณฑ์ในชุมชน การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อสร้างรายได้ และลดปัญหาความยากจน รวมทั้งยังเป็นโอกาสการพัฒนาคนให้มีวินัย ขยัน อดทนและมีทักษะที่เอื้อต่อโลกการทำงานในยุคใหม่

3) ความร่วมมือระหว่างประเทศในภูมิภาคที่เข้มแข็ง ทั้งในระดับภูมิภาคและอนุภูมิภาคส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันทั้งในด้านวัฒนธรรมและวิชาการ เกิดสัมพันธภาพที่ดี ที่ก่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนา การแลกเปลี่ยน และการบริหารจัดการด้านต่างๆ ในระดับนานาชาติ สร้างความแข็งแกร่งและสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นในภูมิภาค

4) กระแสโลกที่เห็นการพัฒนาที่ยั่งยืนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ส่งผลดีต่อซีกโลกตะวันออกโดยเฉพาะไทยที่มีความได้เปรียบในด้านความหลากหลายทาง

ชีวภาพ มีโอกาสใช้ประโยชน์เพื่อเพิ่มคุณค่าและมูลค่าภายใต้การบริหารจัดการที่นำไปสู่ความยั่งยืน รองรับความต้องการสินค้าและบริการที่เพิ่มขึ้น รวมทั้งเป็นโอกาสในการยกระดับมาตรฐานและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ในระดับฐานรากให้เชื่อมโยงสู่เวทีโลก

(4) ภัยคุกคาม ที่อาจส่งผลกระทบต่อ การเสริมสร้างทุนทางสังคม ได้แก่

1) การเลื่อนไหลของคน ทุน ความรู้ เทคโนโลยีและสินค้าบริการอย่าง ไร้พรมแดน กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในทุกพื้นที่อย่างไร้ข้อจำกัด และเชื่อมโยงถึงกันทั่วโลก ส่งผลกระทบต่อ

➔ **คนไทยขาดภูมิคุ้มกันอย่างเพียงพอจากการบริโภคผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ** การที่คนไทยขาดทักษะในด้านการคิด วิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ทำให้ไม่สามารถคัดกรอง เลือกรับวัฒนธรรมที่ได้มาจากการหลั่งไหลของข้อมูลข่าวสาร ส่งผลกระทบต่อค่านิยม พฤติกรรมการบริโภค โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน และค่านิยมที่ดีงามก็ถูกกลืนและทำให้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ลดลง

➔ **ปัญหาสุขภาพจากโรคอุบัติใหม่หรือโรคระบาดซ้ำ** เช่น โรคซาร์ส ไข้หวัดนก ไข้หวัดใหญ่ ฯลฯ รวมทั้งการแพร่ระบาดของเชื้อโรคที่มีรหัสพันธุกรรมใหม่ โรคเหล่านี้ยากที่จะประเมินสถานการณ์ ประกอบกับ องค์ความรู้ในประเทศไทยยังไม่เพียงพอและทันต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ การแพร่ระบาดจากโรคที่มีรหัสพันธุกรรมใหม่คาดว่าจะส่งผลกระทบต่อรุ่นแรกและบั่นทอนคุณภาพชีวิตของประชากรโลกและประชากรไทย

➔ **ปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติ** ที่มีการขยายเครือข่ายโยงโยไปหลายประเทศ โดยอาศัยการข้ามพรมแดนที่สะดวก รวดเร็วและใช้เทคโนโลยีการสื่อสารและโทรคมนาคมที่ทันสมัยดำเนินกิจกรรมผิดกฎหมาย ก่อให้เกิดผลกระทบต่อประเทศไทยที่เป็นทั้งต้นทาง ทางผ่านและปลายทางของอาชญากรรมเหล่านี้ คุกคามต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน สร้างความเสียหายต่อความมั่นคงของประเทศทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม

2) สังคมไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในอีก 20 ปีข้างหน้า โครงสร้างประชากรไทยเปลี่ยนแปลงไป **ประชากรวัยเด็ก มีสัดส่วนลดลงอย่างต่อเนื่อง** จากร้อยละ 45.2 ในปี 2513 เป็นร้อยละ 21.0 ในปี 2554 **ประชากรวัยแรงงานยังคงมีสัดส่วนสูงจนถึงปี 2552** ประมาณร้อยละ 67.1 หลังจากนั้นจะเริ่มลดลง ขณะที่ **ประชากรวัยสูงอายุมีสัดส่วนสูงขึ้น** จากร้อยละ 5.0 ในปี 2513 เป็นร้อยละ 11.7 ในปี 2554 ส่งผลให้ภาระพึ่งพิงของประชากรสูงอายุอยู่ในระดับสูง การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรชี้ให้เห็นประเด็นการพัฒนาและประเด็นพึงระวังที่สำคัญ คือ

➔ **สัดส่วนของประชากรสูงอายุที่เพิ่มขึ้นส่งผลให้ภาระพึ่งพิงสูงจนอาจเป็นภัยคุกคามต่อการพัฒนาประเทศในระยะยาว** เพราะงบประมาณค่าใช้จ่ายภาครัฐเพื่อการดูแลผู้สูงอายุจะสูงมากจนเป็นภาระและอาจมีผู้สูงอายุจำนวนมากถูกทอดทิ้ง ขณะที่กำลังแรงงานซึ่งลดสัดส่วนลงมีผลกระทบต่อภาคการผลิต จึงต้องเตรียมความพร้อมให้คนไทยทุกมิติอย่างต่อเนื่อง

➔ **การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอาจชะลอลง** การที่กำลังแรงงานลดลงจะส่งผลกระทบต่อเชิงลบต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและขีดความสามารถในการแข่งขันของ

ประเทศ อาจจำเป็นต้องส่งเสริมให้ผู้สูงอายุและสตรีเข้าอยู่ในกำลังแรงงานเพิ่มขึ้นเพื่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

➤ **การบริการทางสังคมรวมถึงการจัดระบบการคุ้มครองทางสังคมต่าง ๆ ที่มีอยู่อาจไม่เพียงพอและต้องปรับรูปแบบให้เหมาะสม** โดยเฉพาะบริการทางการแพทย์ เนื่องจากแบบแผนการเกิดโรคเรื้อรังและโรคที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น และการจัดสวัสดิการสังคมให้ครอบคลุมกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะผู้สูงอายุจำเป็นต้องปรับปรุงให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากร

3) **กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้การถ่ายทอดวัฒนธรรมไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งเป็นไปได้ยาก** เนื่องจากคนไทยโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนหันไปชื่นชมวัฒนธรรมแบบใหม่ที่รับรู้ซึมซับ รวดเร็วและรับวัฒนธรรมที่ไม่พึงประสงค์โดยปราศจากการรู้เท่าทัน ขณะที่ประเพณีและวัฒนธรรมไทยที่ดั้งเดิมถูกละเลยและมีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่น้อย

4.2 ประเด็นหลักในการกำหนดยุทธศาสตร์ที่เหมาะสม

ผลของการประเมินสภาวะแวดล้อมภายใน (จุดแข็งและจุดอ่อน) และสภาวะแวดล้อมภายนอก (โอกาสและข้อจำกัด) สามารถนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างทุนทางสังคมและนำทุนทางสังคมมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ ให้เกิดความสมดุล เพื่อให้คนในสังคมมีความสุขและเกิดการพัฒนายั่งยืน ดังนี้

(1) การแก้ไขจุดอ่อนเรื่องวัฒนธรรมและระบบคุณค่าที่ดั้งเดิมของไทยเริ่มเสื่อมถอย รวมทั้งการได้รับผลกระทบจากภัยคุกคามของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้คนไทยรับวัฒนธรรมต่างชาติโดยขาดการคัดกรอง และนำมาใช้อย่างไม่เหมาะสมกับวิถีความเป็นไทย ตลอดจนเป็นอุปสรรคสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมไทยไปสู่คนรุ่นใหม่ จำเป็นต้องมีการกำหนดยุทธศาสตร์ที่เล็งภาวะคุกคามและลดจุดอ่อน โดยการสร้างภูมิคุ้มกันให้คนไทยสามารถคิดวิเคราะห์ และรู้เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

(2) ภาวะคุกคามของสังคมไทยที่กำลังก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุ สามารถป้องกันและบรรเทาปัญหาได้โดยนำจุดแข็งของการมีระบบเครือข่ายที่เป็นทุนทางสังคม มากำหนดเป็นยุทธศาสตร์ป้องกันผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น ซึ่งระบบเครือข่ายที่ยังคงมีอยู่อย่างแน่นแฟ้นในสังคมไทย นอกจากจะสามารถดูแล ช่วยเหลือเกื้อกูล และคุ้มครองคนสูงอายุที่มีแนวโน้มสูงขึ้นได้แล้ว ยังสามารถเปลี่ยนภาระจากการมีผู้สูงอายุในสัดส่วนสูง มาส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นพลังในการสร้างประโยชน์ให้สังคมไทย

(3) การใช้จุดแข็งเกี่ยวกับการมีผู้นำชุมชน/ปราชญ์กระจายอยู่ทุกพื้นที่ และใช้ทางเลือกจากการมีวัฒนธรรมที่หลากหลายและมีเอกลักษณ์อันโดดเด่น รวมทั้งโอกาสที่เอื้ออำนวยด้านความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการค้าเสรี สามารถกำหนดยุทธศาสตร์เชิงรุกที่เป็นการสนับสนุนให้ปราชญ์ทุกสาขาเป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ผสมผสานกับความรู้และเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการต่อยอด สร้างสรรค์นวัตกรรมการผลิตสินค้าและบริการบนฐานวัฒนธรรมที่หลากหลาย เพื่อสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าของสินค้าและบริการของไทยที่มีความโดดเด่นจากประเทศคู่แข่ง สามารถนำรายได้เข้าสู่ประเทศเพิ่มขึ้น

(4) การใช้โอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและความรู้อย่างกว้างขวางด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ สามารถนำมาแก้ไขความอ่อนด้อยประสิทธิภาพในการจัดการองค์ความรู้ โดยกำหนดยุทธศาสตร์ที่เป็นการเสริมสร้างศักยภาพของคนไทยและชุมชนสู่สังคมฐานความรู้ และสามารถจัดการองค์ความรู้ได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างระบบฐานข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปวิเคราะห์ในเชิงสถิติ และการวิจัยพัฒนา เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในระดับครอบครัว ชุมชนและประเทศ

5

เป้าประสงค์สังคมไทยที่พึงปรารถนาและแนวทางการเสริมสร้างทุนทางสังคม

5.1 เป้าประสงค์สังคมไทย

“สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน บนฐานของความพอเพียง เป็นธรรมและเป็นไทย”

สังคมที่มีความพอเพียง เป็นสังคมที่คนมีการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานแนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาที่มีความสมดุลทั้งในชนบทและเมือง โดยในเขตชนบทครัวเรือนมีความมั่นคงด้านอาหาร ที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน มีงานทำอยู่ในท้องถิ่น ครอบครัวยังมีความอบอุ่น ชุมชนมีการวางแผนพัฒนาอย่างสอดคล้องกับความต้องการและความเหมาะสมของท้องถิ่น ขณะที่ในเขตชุมชนเมืองมีการเจริญเติบโตที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม และมีส่วนเสริมสร้างความเจริญในชนบทอย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

สังคมที่เป็นธรรม มุ่งให้ทุกคนในสังคมได้รับความเป็นธรรมทั้งทางกฎหมายและความยุติธรรม สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน รู้จักหน้าที่และเคารพสิทธิตนเองและผู้อื่น มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ได้รับบริการสังคมทั้งการศึกษา สุขภาพ และสวัสดิการสังคมอย่างเป็นธรรมโดยเฉพาะกลุ่มผู้ด้อยโอกาส รวมทั้งการเป็นเจ้าของและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า

สังคมที่เป็นไทย เป็นสังคมที่คนในชาติอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข รู้คุณค่าของความเป็นไทยและจารีตประเพณี ที่ต้องดำรงรักษาและสืบทอดให้คงอยู่ ทั้งในเรื่องความเคารพ ความกตัญญูต่อบุพการี เครือญาติและผู้มีพระคุณ การดูแล ช่วยเหลือ เอื้ออาทรและมีน้ำใจไมตรี อีกทั้งภูมิปัญญาไทยที่เป็นสิ่งยึดโยงให้คนไทยดำเนินชีวิตตามแบบวิถีไทยเป็นสิ่งที่มีความหมายทางจิตใจให้ผูกพันต่อกันและก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ นอกจากนี้ คนไทยยังมีสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ที่เป็นที่เคารพและเป็นศูนย์กลางยึดเหนี่ยวคนไทยอย่างเหนียวแน่นทำให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขและสามัคคี

5.2 วัตถุประสงค์และแนวทางการเสริมสร้างทุนทางสังคม

เพื่อให้ **“สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน บนฐานของความพอเพียง เป็นธรรมและเป็นไทย”** จึงได้กำหนดวัตถุประสงค์และแนวทางการเสริมสร้างทุนทางสังคมและการนำทุนทางสังคมมาใช้ประโยชน์มาใช้ในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

5.2.1 วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน และพัฒนาศักยภาพให้คนในสังคมเตรียมพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ และสามารถก้าวสู่สังคมฐานความรู้ได้อย่างเท่าทัน
- (2) เพื่อให้คนในสังคมไทยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข รู้และรักษาคุณค่าความเป็นไทย ดำรงชีวิตตามวิถีไทยและได้รับการคุ้มครองสิทธิอย่างเป็นธรรม
- (3) เพื่อเตรียมความพร้อมให้สังคมไทยก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ

5.2.2 แนวทางการเสริมสร้างทุนทางสังคม

(1) การพัฒนาคนให้มีภูมิคุ้มกันพร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงและก้าวสู่สังคมฐานความรู้ โดยมุ่งพัฒนาคนทั้งด้านจิตใจ สุขภาพ และความรู้ให้มี ศักยภาพ ทักษะพื้นฐานในการประกอบอาชีพ เป็นคนดี มีคุณธรรม มีสุขภาวะที่ดี พร้อมทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม

(1.1) **การพัฒนาจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม** คนไทย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนมีพื้นฐานจิตใจที่ดีงาม เป็นคนดี ซื่อสัตย์ มีวินัย โดย

1) สร้างคนดีด้านคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งสืบค้นคนดีในสังคม และเชิดชูให้เป็นแบบอย่างที่ดีในทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยมุ่งเสริมสร้างคนไทย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ให้มีพฤติกรรมที่ดีงาม มีวินัย ซื่อสัตย์ มีคุณธรรม กตัญญู เอื้ออาทร มีความเพียร มีความรับผิดชอบต่อตนเองครอบครัว ชุมชน และสังคม รวมทั้งมีจิตสำนึกในการดำรงชีวิตบนพื้นฐานของศีลธรรมอันดีงามและความพอเหมาะพอควร รู้จักประหยัด อดออม นิยมไทย โดยการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงและการประสานความร่วมมือของครอบครัว ชุมชน สถาบันการศึกษา และสถาบันทางศาสนา

2) ปลุกฝังทัศนคติและการเรียนรู้ในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ในระดับปัจเจกเปิดโอกาสให้คนทุกวัยมีส่วนร่วมเรียนรู้การทำงานร่วมกัน การประสานประโยชน์ เช่น กิจกรรมอาสาสมัครเพื่อสาธารณประโยชน์ กิจกรรมลูกเสือและเนตรนารี และกิจกรรมสหกรณ์ เป็นต้น และในระดับองค์กรของทุกภาคีการพัฒนา ส่งเสริมให้มีการดำเนินงานที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้

(1.2) **นำนวัตกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการมาปลูกฝังนิสัยใฝ่รู้ รักการอ่าน และสร้างกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่คนทุกช่วงวัย** ให้มีทักษะพื้นฐานทั้งในระบบการศึกษาและในชีวิตประจำวัน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และมีทักษะในการประกอบอาชีพตามศักยภาพ

(1.3) **จัดระบบการเรียนรู้ทั้งความรู้ความสามารถและทักษะในการประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ และมีการส่งต่ออย่างเชื่อมโยงตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปสู่ระดับวิชาชีพ** ควบคู่กับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตกำลังคนและพัฒนาระบบการประเมินสมรรถนะด้านอาชีพระหว่างสถาบันการศึกษา สถานประกอบการ และสถาบันเฉพาะทางทั้งภาคอุตสาหกรรมและบริการ รวมทั้งการเสริมสร้างทักษะและโอกาสแก่คนยากจนและผู้ด้อยโอกาสในการประกอบอาชีพทั้งในและนอกภาคเกษตร

(1.4) ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาให้เกิดความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจยุคใหม่และการพัฒนาเทคโนโลยีในอนาคตบนพื้นฐานการพึ่งตนเอง

(1.5) การเสริมสร้างสุขภาวะของประชาชน ให้มีพฤติกรรมสุขภาพที่ดี โดย

1) ส่งเสริมการพัฒนาคนให้มีพัฒนาการด้านสุขภาพที่เหมาะสมตามช่วงวัย โดยการเตรียมความพร้อมของคู่สมรส เด็กแรกเกิด จนถึงวัยสูงอายุ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และอารมณ์

2) ส่งเสริมให้คนไทยลด ละ เลิกพฤติกรรมสุ่มเสี่ยงทางสุขภาพ ควบคู่กับการดูแลสุขภาพ รู้จักการป้องกันโรคเบื้องต้น มีพฤติกรรมบริโภคที่เหมาะสม มีการออกกำลังกาย เล่นกีฬา และใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

3) ส่งเสริมการใช้สมุนไพร ภูมิปัญญาไทย และวัฒนธรรมไทย ในการเสริมสร้างสุขภาวะที่ดี รวมทั้งเสริมสร้างความปลอดภัยในการบริโภคและการประกอบอาชีพ โดยให้ความหลากหลายทางชีวภาพแทนการใช้สารเคมี ควบคู่กับการพัฒนาการแพทย์ทางเลือกและการแพทย์แผนไทย เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและลดการพึ่งพิงทรัพยากรจากภายนอก

(2) การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อเตรียมสังคมไทยพร้อมสู่สังคมผู้สูงอายุ ในการเตรียมความพร้อมสังคมไทยสู่สังคมผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมคนทุกช่วงวัย ทุกกลุ่มเป้าหมายให้สามารถพร้อมสู่สังคมผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม ควบคู่ไปกับการสร้างระบบ กลไกทางสังคมที่เกื้อหนุนให้คนในสังคมดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและมีความสุข โดยกำหนดแนวทางการพัฒนาที่ครอบคลุมมิติการพัฒนารอบด้านอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การพัฒนาศักยภาพคน การคุ้มครองทางสังคม การสร้างหลักประกันทางเศรษฐกิจ และการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนสังคมไทยให้ก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสมบนพื้นฐานของวัฒนธรรมและค่านิยมที่ดีงามของสังคมไทย โดย

(2.1) **เร่งเพิ่มผลิตภาพแรงงานอย่างเป็นระบบและครบวงจร** โดยความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษา สถาบันเฉพาะทางและสถานประกอบการอย่างต่อเนื่องและจริงจัง การผลิตและพัฒนากำลังคนที่เป็นความต้องการของภาคการผลิตและประเทศ การส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาพที่ดี การสนับสนุนการออมอย่างต่อเนื่องและผูกพัน รวมทั้งการสนับสนุนให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีความปลอดภัยในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิต ซึ่งจะช่วยเพิ่มขีดความสามารถของประเทศและเพิ่มรายได้ของแรงงานให้สูงขึ้น

(2.2) **เสริมสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคงด้านเศรษฐกิจและสังคม** มีความอบอุ่น มีสัมพันธภาพที่ดี และรักษาวัฒนธรรมและค่านิยมที่ดี โดย

1) ส่งเสริมการสร้างสัมพันธภาพของครอบครัว การอยู่ร่วมกันของคนหลายวัย เช่น การเปิดพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมของครอบครัว รวมทั้งการสร้างกระแสนิยมครอบครัวอบอุ่นผ่านสื่อต่างๆ ตลอดจนการให้ความรู้ที่จำเป็น เช่น การพัฒนาคุณภาพชีวิต การรู้จักเลือกบริโภคที่ถูกหลักโภชนาการ และข้อมูลข่าวสารสนเทศ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตบนพื้นฐานวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทย

2) ส่งเสริมการออมระดับครัวเรือนและชุมชน ควบคู่กับการสร้างวินัยในการใช้จ่าย เพื่อเพิ่มรายได้และลดค่าใช้จ่ายโดยปฏิบัติตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจเมื่อนามชราภาพ

3) เสริมสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะด้านที่อยู่อาศัย ความมั่นคงด้านอาหาร และการได้รับบริการทางสังคมของรัฐทั้งด้านการศึกษา สุขภาพ และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินอย่างทั่วถึงทุกกลุ่มเป้าหมายและทุกพื้นที่อย่างเป็นธรรม

(2.3) **เสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง** เป็นฐานการผลิต ดูแลรักษาและเฝ้าระวังทางสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

1) จัดระบบการเรียนรู้ของชุมชน การค้นหาศักยภาพชุมชน การศึกษาประวัติและวัฒนธรรม จารีตและประเพณีท้องถิ่น รวมทั้งการเปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ ทั้งในระดับชุมชนและระหว่างชุมชน

2) ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง โดยใช้ทุนเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นหลัก รวมทั้งเชื่อมโยงเครือข่ายสู่เศรษฐกิจนอกชุมชน และมุ่งสู่ระดับสากลตามศักยภาพ ความรู้ และภูมิปัญญาของชุมชน

3) เสริมสร้างศักยภาพของชุมชน ในการบริหารจัดการพัฒนาท้องถิ่นร่วมกับภาคีต่าง ๆ ตั้งแต่กระบวนการวางแผนชุมชน การดำเนินงานพัฒนา รวมทั้งการติดตามประเมินผลการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานภาครัฐ

(2.4) **ฟื้นฟูบทบาทของสถาบันศาสนา** และสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนใช้หลักธรรมในการดำรงชีวิตมากขึ้น โดยพัฒนาบุคลากรทางศาสนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ให้มีความรู้และทักษะในการถ่ายทอดหลักธรรมสู่การปฏิบัติอย่างมีคุณภาพ และส่งเสริมความร่วมมือของสถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และสถาบันครอบครัวในการทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ การปลูกฝังค่านิยม จิตสำนึก และการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ

(2.5) **ส่งเสริมธุรกิจเอกชนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม** และสนับสนุนเศรษฐกิจในท้องถิ่นเพื่อสร้างครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง

1) สนับสนุนการนำภูมิปัญญาไทยและวัฒนธรรมไทยมาใช้ในการสร้างสรรค์มูลค่าทางเศรษฐกิจ สอดแทรกไว้ในสินค้าและบริการอย่างสร้างสรรค์ และมีบทบาทร่วมในการสืบสานศิลปวัฒนธรรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2) สร้างอาชีพและเพิ่มการจ้างงานในท้องถิ่น เพื่อกระจายกิจกรรมทางเศรษฐกิจไปสู่ชนบท รวมทั้งลดการเคลื่อนย้ายแรงงานสู่เมืองใหญ่

3) สนับสนุนกิจกรรมที่เป็นการเสริมสร้างทุนทางสังคม เช่น การรณรงค์ให้คนทำดี การจัดกิจกรรมครอบครัว การอนุรักษ์ ฟื้นฟู วัฒนธรรม ประเพณีที่ดีงาม ตลอดจนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและรักษาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

(2.6) **เพิ่มบทบาทของสื่อในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารต่อสังคม** เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง

1) สร้างกระแสให้เกิดการรับรู้และความตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่จะมากระทบต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพของคน ครอบครัว ชุมชน และสังคม เพื่อเตรียมปรับตัวให้เท่าทัน

2) จัดสรรพื้นที่สื่อทุกประเภทในการสะท้อนเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ดั่งงาม ควบคู่กับการรณรงค์สร้างกระแสด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ครอบครัวอบอุ่นและการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง เชิดชูบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดีอย่างต่อเนื่อง

3) ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีบทบาทร่วมผลิตสื่อสร้างสรรค์ที่นำไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เด็กและครอบครัว เช่น สื่อในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเฝ้าระวังทางสังคมและการเผยแพร่ความรู้ เป็นต้น

(2.7) พัฒนาสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคมไทย

1) สร้างระบบการคุ้มครองทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมครอบคลุมประชากรทุกกลุ่ม โดยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้การปฏิบัติตนตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การรวมกลุ่มกันสร้างความมั่นคงด้านรายได้และการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม รวมทั้งส่งเสริมสวัสดิการสังคมที่ครอบครัว เครือญาติและชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาให้ครอบคลุมประชากรทุกคน โดยเฉพาะแรงงานนอกระบบ สตรีและผู้ด้อยโอกาส

2) สร้างกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ โดยยึดพื้นที่เป็นตัวตั้งและพัฒนาแบบองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลาง โดยสร้างและจัดการองค์ความรู้ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้คนตระหนักในสิทธิและหน้าที่ การเคารพในศักดิ์ศรีและคุณค่าของความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมุ่งประโยชน์ส่วนรวม การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน เช่น ป่าชุมชน ชยะ และน้ำเสีย เป็นต้น รวมทั้งฟื้นฟูวิถีชีวิตและมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

(3) ส่งเสริมการใช้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างสรรค์คุณค่าทางเศรษฐกิจ โดยมุ่งบำรุง รักษา ฟื้นฟู วัฒนธรรมไทยที่หลากหลายในแต่ละพื้นที่ทั้งเป็นวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ศิลปกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ให้คงอยู่และสืบสานสู่คนรุ่นต่อไปและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตตามวิถีไทย สร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจ และดูแล รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(3.1) เสริมสร้างวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต จารีตประเพณีที่ดีของสังคมไทย ที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสังคม อาทิ การอยู่ร่วมกันและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันฉันท์เครือญาติ การอดออมเพื่อความมั่นคงของตนเองและครอบครัว ประเพณี ค่านิยมในการรวมตัวเพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เช่น ประเพณีลงแขก สืบชะตาแม่น้ำ เป็นต้น

(3.2) สืบสานศิลปกรรม เอกลักษณ์ความเป็นไทย ควบคู่กับการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านและพัฒนาโบราณสถาน โบราณวัตถุให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

(3.3) **จัดระบบการเรียนรู้และการจัดการองค์ความรู้** เพื่อการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำไปใช้ประโยชน์ โดย

- 1) ส่งเสริมให้ปราชญ์ และผู้รู้ถ่ายทอดความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คนรุ่นใหม่ผ่านศูนย์การเรียนรู้และการจัดการความรู้ในชุมชน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ และเชื่อมโยงกับการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา
- 2) สนับสนุนบทบาทสถาบันการศึกษาในการวิจัยพื้นบ้านเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและสอดคล้องกับความรู้ที่หลากหลายของแต่ละพื้นที่ โดยมีนักวิจัยท้องถิ่นเข้าร่วม และนำผลงานวิจัยไปสู่การพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่น

(3.4) **พัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาและนำวัฒนธรรมมาสร้างสรรค์มูลค่าทางเศรษฐกิจ** เป็นการใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน และเผยแพร่วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยในระดับนานาชาติ นอกจากนี้มุ่งผลักดันให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา

6 บทบาทภาคีการพัฒนา

6.1 แนวทางการขับเคลื่อนบทบาทภาคี

การเสริมสร้างและต่อยอดทุนทางสังคมเป็นบทบาทของทุกภาคส่วนที่ต้องร่วมกันพัฒนาอย่างมีบูรณาการ โดย

(1) **ประชาชน** เป็นแกนนำในการขับเคลื่อนการพัฒนาและเพิ่มทุนทางสังคมให้สอดคล้องกับ โอกาส ศักยภาพ และความพร้อมของแต่ละพื้นที่ เป็นการสร้างรากฐานที่แข็งแกร่งของชุมชน ท้องถิ่นและประเทศ โดย

- 1) เลี้ยงดู อบรม และดูแลสมาชิกในครอบครัวให้รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนเอง รวมทั้งการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม
- 2) มีบทบาทหลักในเวทีชุมชน สร้างเครือข่ายการดูแล คุ้มครอง การจัดสวัสดิการสังคมภายในชุมชน รวมถึงการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 3) สร้างกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของบ้าน สถาบันศาสนา โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้มีบทบาทหลักในการพัฒนาคนและชุมชน
- 4) สืบค้น รวบรวม จัดเก็บและถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมพื้นบ้านให้เป็นระบบ สามารถนำมาใช้ประโยชน์ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(2) **รัฐ** ทำหน้าที่เชื่อมโยงการพัฒนาทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทุกระดับให้เกื้อหนุนการพัฒนาประเทศ โดย

- 1) ปรับระบบ วิธีคิดและวิธีการทำงาน/กระบวนการทัศน์ โดยบูรณาการการทำงานทั้งแนวดิ่งและแนบราบ และเสริมสร้างการบริหารจัดการที่ดี เสริมสร้างศักยภาพของกำลังคน

ในภาครัฐทุกระดับ ตั้งแต่ส่วนกลาง ภูมิภาค และท้องถิ่น มีบทบาทหลักในการอำนวยความสะดวกมากกว่าการปฏิบัติเอง

2) เชื่อมโยงการทำงานร่วมกันระหว่างภาคราชการ ส่วนกลาง ภูมิภาค ท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม รวมทั้งถ่ายโอนภารกิจ การตัดสินใจ และทรัพยากรจากส่วนกลางลงสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น ตลอดจนเชื่อมโยงแผนชุมชนและแผนท้องถิ่นกับยุทธศาสตร์จังหวัด

(3) ธุรกิจเอกชน มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม และเป็นหุ้นส่วนของสังคม โดย

1) จัดทำบรรษัทภิบาลในองค์กร มีการแข่งขันที่เป็นธรรม ยึดมั่นในความรับผิดชอบต่อลูกค้า ผู้รับบริการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คำนึงถึงการประกอบกิจการที่เป็นมิตรต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสังคม รวมทั้งผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ สร้างตราสัญลักษณ์สินค้าที่บ่งบอกเอกลักษณ์ความเป็นไทย

2) สนับสนุนการนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการสร้างสรรค์มูลค่าทางเศรษฐกิจ และสอดแทรกวัฒนธรรมไทยไว้ในสินค้าและบริการโดยไม่ทำลายคุณค่าทางวัฒนธรรม

3) ร่วมจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นประโยชน์ในการพัฒนาสังคม ศิลปวัฒนธรรม และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4) เสริมสร้างอาชีพและการจ้างงานในท้องถิ่นและพื้นที่ห่างไกล เพื่อลดการเคลื่อนย้ายแรงงานสู่เมืองหลวงและเมืองใหญ่

(4) สื่อ มีบทบาทในการสร้างสรรค์สังคม ด้วยการสร้างกระแสเชิงบวก ความสำเร็จ และเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจแก่สังคม โดย

1) ปลูกจิตสำนึกด้านคุณธรรม และจริยธรรม สร้างค่านิยม พฤติกรรมการดำรงชีวิตบนพื้นฐานวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทยแก่เด็กและเยาวชนและสังคมไทย โดยผลิตสื่ออย่างสร้างสรรค์

2) เร่งขยายสื่อดีเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เด็กและครอบครัว โดยส่งเสริมให้เด็กมีบทบาทร่วมผลิตสื่อสร้างสรรค์ เช่น การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเฝ้าระวังทางสังคมและการเผยแพร่ความรู้ เป็นต้น

3) เป็นแกนในการรับฟังความคิดเห็นและการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ตลอดจนสร้างความเข้าใจและความตระหนักถึงสิทธิอันพึงมีพึงได้ของประชาชน

4) มีจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อในการนำเสนอข่าวสาร ข้อมูล รวมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคม

5) จัดสรรพื้นที่ของสื่อทุกประเภทในการรณรงค์ประโยชน์ของทุนทางสังคม และการเชิดชูบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดี อย่างต่อเนื่อง

(5) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1) จัดสรรทรัพยากรในการลงทุนด้านเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและเชื่อมโยงกัน

2) สนับสนุนกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาคีการพัฒนาในท้องถิ่นอย่างครบวงจร ตั้งแต่ขั้นการวางแผนการดำเนินงาน การติดตาม ตรวจสอบและประเมินผล การดำเนินงาน รวมทั้งสร้างสภาวะแวดล้อมสีขาวและเป็นโครงข่ายคุ้มครองทางสังคม

3) พัฒนาศักยภาพและทัศนคติของผู้บริหารและบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาโดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง

(6) สถาบันการศึกษา/นักวิชาการ

1) ทำการวิจัยร่วมกับชุมชนโดยชุมชนเป็นนักวิจัยหลัก และการถอดรหัสความรู้ที่อยู่ในตัวภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาไทยให้เป็นความรู้ที่เปิดเผย รวมทั้งเป็นแหล่งข้อมูลของชุมชนและที่ปรึกษาทางวิชาการ

2) สร้างศักยภาพชุมชนให้สามารถจัดการความรู้ในชุมชนของตนเอง และสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชน เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นและสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชน

3) ต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชุมชนสามารถนำไปสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ เกิดรายได้แก่ชุมชน

4) สนับสนุนการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมเพื่อสร้างความเป็นเลิศทางวิชาการ และเชื่อมโยงสู่สากล

(7) ประชาสังคม มีบทบาทในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างทางเลือกการพัฒนา และส่งเสริมภาคีการพัฒนาให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง โดย

1) เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ และสนับสนุนการจัดการความรู้ รวมทั้งติดตามและเฝ้าระวังในระดับ บัณฑิต ครอบครัวยุคใหม่ ชุมชน และประเทศ เพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาและส่งเสริมภาคีการพัฒนาให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและมีชีวิตอย่างพอเพียง

2) เป็นแกนนำ และเป็นพันธมิตรที่เอื้อประโยชน์ ริเริ่มกิจกรรมสร้างสรรค์ สนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

(8) สถาบันศาสนา มีบทบาทสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนใช้หลักธรรมในการดำรงชีวิตมากขึ้น โดย

1) ปลุกฝังทัศนคติและแนวปฏิบัติที่ถูกต้องในการดำรงชีวิตเพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน และบุคลากรทางศาสนาเป็นตัวอย่างที่ดีในการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง

2) ส่งเสริมความร่วมมือของสถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และสถาบันครอบครัวในการทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ การปลุกฝังค่านิยม จิตสำนึก และการสืบสานประเพณี

3) เป็นศูนย์รวมใจเชื่อมโยงสายใยของคนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาครอบครัว ชุมชน และประเทศ รวมทั้งเป็นหลักในการสร้างสันติสุขของการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติ

2.2 บทบาทของกลไกและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นเจ้าภาพหลักในการขับเคลื่อนแนวทางและประสานการดำเนินงานกับหน่วยงานและภาคีการพัฒนา ดังนี้

(1) การพัฒนาคนให้มีภูมิคุ้มกันพร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงและก้าวสู่สังคมฐานความรู้

1) การพัฒนาจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม โดย

- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- กระทรวงวัฒนธรรม
- ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาแผ่นดินเชิงคุณธรรม
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

2) นำนวัตกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการมาปลูกฝังนิสัยใฝ่รู้ รักการอ่าน และสร้างกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกช่วงวัย โดย

- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- กระทรวงศึกษาธิการ
- สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้

3) จัดระบบการเรียนรู้ทั้งความรู้ความสามารถและทักษะในการประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ และมีการส่งต่ออย่างเชื่อมโยงตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปสู่ระดับวิชาชีพ โดย

- กระทรวงศึกษาธิการ
- กระทรวงแรงงาน
- สมาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย
- สถาบันเฉพาะทางภาคอุตสาหกรรมและบริการ

4) ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาให้เกิดความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจยุคใหม่และการพัฒนาเทคโนโลยีในอนาคตบนพื้นฐานการพึ่งตนเอง โดย

- สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.)
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

5) การเสริมสร้างสุขภาวะของประชาชน โดย

- กระทรวงสาธารณสุข
- สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (พม.)
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
- สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.)

(2) การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อเตรียมสังคมไทยพร้อมสู่สังคมผู้สูงอายุ

1) การเพิ่มผลิตภาพแรงงาน ส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาพที่ดี สนับสนุนการออม และสร้างหลักประกันคุ้มครองด้านแรงงานและสังคม

- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- กระทรวงศึกษาธิการ

- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
- กระทรวงแรงงาน
- กระทรวงการคลัง
- สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย

2) เสริมสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคงด้านเศรษฐกิจและสังคม โดย

- องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น
- สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
- มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว
- กรมส่งเสริมการเกษตร (กษ.)
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

3) การเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง โดย

- องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น
- กรมส่งเสริมการเกษตร (กษ.)
- ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน
- สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
- คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน
- มูลนิธิพัฒนาไท
- กรมการพัฒนาชุมชน (มท.)
- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม (อก.)
- สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม
- สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

4) ฟื้นฟูบทบาทของสถาบันศาสนา โดย

- องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
- กรมการศาสนา (วธ.)

5) ส่งเสริมธุรกิจเอกชนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม โดย

- กระทรวงวัฒนธรรม
- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ
- สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย

6) เพิ่มบทบาทของสื่อในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารต่อสังคมเพื่อรองรับ

การเปลี่ยนแปลง โดย

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
- คณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ

- สมาคมนักหนังสือพิมพ์/วิทยุและโทรทัศน์
- กรมประชาสัมพันธ์
- องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อ.ส.ม.ท.)

7) พัฒนาสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคมไทย โดย

- องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

(3) ส่งเสริมการใช้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างสรรค์คุณค่าทางเศรษฐกิจ

1) เสริมสร้างวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต จารีตประเพณีที่ดีของสังคมไทย

- องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น
- สภาวัฒนธรรมจังหวัด
- กระทรวงวัฒนธรรม
- มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว

2) สืบสานศิลปกรรม เอกลักษณ์ความเป็นไทย ควบคู่กับการอนุรักษ์พื้นที่ ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านและพัฒนาโบราณสถาน โบราณวัตถุ โดย

- องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น
- สภาวัฒนธรรมจังหวัด
- กระทรวงวัฒนธรรม

3) จัดระบบการเรียนรู้และการจัดการองค์ความรู้ โดย

- สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม

4) พัฒนา ต่อยอดภูมิปัญญาและนำวัฒนธรรมมาสร้างสรรค์มูลค่าทางเศรษฐกิจ โดย

- กระทรวงวัฒนธรรม
- สถาบันการศึกษา

5) ผลักดันให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา โดย

- กรมทรัพย์สินทางปัญญา (พณ.)

